

SUOMEN
ARKEOLOGINEN SEURA

2.9.2013

Ympäristöministeriön kirjaamo/
Tuija Mikkonen
Ympäristöministeriö

Lausuntopyyntönne 28.6.2013

LAUSUNTO TYÖRYHMÄN ESITYKSESTÄ KULTTUURIYMPÄRISTÖSTRATEGIAKSI

Suomen arkeologinen seura ry. (SARKS) antaa pyynnöstänne seuraavan lausuntonsa valtakunnallista kulttuuriympäristöstrategiaa valmistelleen työryhmän esityksestä.

SARKS pitää vakavana puutteena sitä, että arkeologinen kulttuuriperintö on strategiassa kokonaisuudessaan heikosti edustettuna muihin kulttuuriympäristön osa-alueisiin verrattuna, vaikka se mainitaankin kulttuuriympäristön vanhimpana elementtinä. Arkeologiseen kulttuuriperintöön liittyy monia piirteitä, jotka tekevät siitä eurooppalaisittain erityislaatuisen ja ominaisuuksiltaan erimittaisen muun kulttuuriympäristön kanssa.

Strategian olennainen tavoite lienee luonnon kantokykyyn suhteutettu, (kulttuuri)ympäristön hallittu, suunnitelmallinen ja tiedostettu muutos kansalaisyhteiskunnan aktiivisesti säätelemänä demokraattisena prosessina. Työryhmä on määritellyt kulttuuriympäristöstrategialle kolme päätavoitetta, jotka SARKSin mielestä ovat kannatettavia: 1) kulttuuriympäristö on voimavara ja mahdollisuus, 2) kulttuuriympäristön hyvä hoito ja vastuullinen kehittäminen tukevat kestäväää kehitystä ja 3) hallinnon selkeä vastuujako vahvistaa muiden toimijoiden, erityisesti kansalaisten, osallistumista ja vaikutusmahdollisuuksia kulttuuriympäristöä koskevissa asioissa. Strategiaan kootut periaatteet ja toimenpide-ehdotukset vaatisivat kuitenkin täsmällisempää muotoa ja perusteluja sekä jonkinlaista ryhmittelyä esimerkiksi sisällöllisiä kysymyksiä, tutkimus- ja selvitystarpeita tai rakenteita, käytäntöjä ja menettelytapoja koskeviin linjauksiin.

Strategiassa viljelty retoriikka, ilmaisujen epämääräisyys ja löysyys, kyseenalaistavat ehdotettujen toimenpiteiden merkityksen ja tarkoituksen strategisten valintojen tukena.

SARKS katsoo oleelliseksi, että strategian yhtenä tavoitteena olevan ”kokonaisvaltaisen kulttuuriympäristöpolitiikan” luomiseksi kulttuuriympäristön vaaliminen ja kehittäminen integroidaan osaksi mahdollisimman monia yhteiskunnan toimintoja. Näin kulttuuriympäristöstä voi todella tulla kulttuurinen, taloudellinen, sosiaalinen ja ekologinen voimavara. Arkeologian näkökulmasta tavoitteeseen sisältyy, että maastossa sijaitseva arkeologinen kulttuuriperintö on tunnettu, merkityksellinen, kiinnostusta herättävä ja arvokkaana vaalittu osa kulttuuriympäristöstä. Tämän saavuttamiseksi edellytykset arkeologisen kulttuuriperinnön tieteelliselle tutkimukselle ja ajan tasalla olevan tutkimustiedon kattavalle ja tehokkaalle hyödyntämiselle on turvattava.

Strategiassa todetaan hieman ristiriitaisesti kansallisen lainsäädännön antavan hyvät edellytykset kulttuuriympäristön vaalimiseen (s. 12), vaikka muinaismuistolaki tunnustetaan vanhentuneeksi ja lain uudistaminen on yksi strategiassa määritellyistä toimenpiteistä. Moniin eri lakeihin hajautuvat säännökset nähdään myös haasteena kulttuuriympäristön kokonaisvaltaiselle kehittämiselle ja suojelua hankaloittavana asiana. Tilanteen parantamiseksi on muinaismuistolain uudistamista valmisteltaessa hyvä tilaisuus pohtia kulttuuriympäristöä koskevien keskeisten säännösten arvioimista ja kokoamista kulttuuriympäristökaareksi tai kulttuuriympäristön kokonaisuutta koskevaksi puitelaksi. Muinaismuistolain uudistaminen tai valmisteluhan on joka tapauksessa tehtävä linjassa kulttuuriperintöä ja -ympäristöä koskevan lainsäädännön, kansainvälisten sopimusten ja muiden oikeuslähteiden kanssa.

Kulttuuriympäristön määritelmä

SARKS pitää välttämättömänä, että kulttuuriympäristön määritelmää täsmennetään strategiassa. On tärkeää selventää ensinnäkin sitä, mitä osia ympäristöstä strategia koskee ja toiseksi sitä, kuinka kulttuuriympäristön osa-alueet liittyvät strategian tavoitteisiin. Käsitteellinen hämäryys vaivaa erityisesti kulttuuri- ja luonnonympäristön välistä erottelua, mutta myös kulttuuriympäristön elementtien rajaamista. Kulttuuriympäristö on strategiassa määritelty ”ihmisen toiminnasta tai ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksesta” syntyneeksi kokonaisuudeksi – ”ihmisten päivittäiseksi ympäristöksi”, josta osa on ”suojeltu tai muuten määritelty erityisen arvokkaaksi” (s. 8). Määritelmästä ei käy ilmi, mikä osa ympäristöstä rajautuu kulttuuriympäristön ulkopuolelle. Kulttuuri- ja luonnonympäristö koetaan arkiajattelussa useimmiten kokonaisuutena, joten näiden

erottelua strategisten toimenpiteiden kohteina tulisi perustella erityisen tarkasti. Lisäksi tulisi analysoida, mitkä ovat kulttuuriympäristöstrategian kytkökset muihin, toisaalta luontoon, toisaalta kulttuuripolitiikkaan liittyviin strategioihin ja linjauksiin.

Kulttuuriympäristö ei em. määritelmän mukaisena, *päivittäisenä* ympäristönä ole arvottava käsite, vaikka osa siitä onkin arvotettu ja sen perusteella suojeltu. Toisaalla strategiassa kulttuuriympäristö kuitenkin on ”mittava kansallinen omaisuus, johon sisältyy merkittäviä arvoja” (s. 7). Jää epäselväksi, viitataan ”kansallisomaisuudella” ihmisten elinympäristöön yleisesti vai kulttuuriympäristön erityisen arvokkaaksi määriteltyyn tai suojeltuun osaan, jotka nekin ovat ilmeisesti vain osin päällekkäisiä (s. 9).

Kulttuuriympäristöön mainitaan kuuluviksi ”kulttuurimaisema, rakennettu kulttuuriympäristö ja muinaisjäännökset”, ja että ”kulttuuriympäristö pitää sisällään sekä aluekokonaisuuksia että yksittäisiä kohteita” (s. 9). Tarkoitetaanko näillä samoja asioita: ovatko kulttuuriympäristön ”sisältämät” alueet ja kohteet maisemia, rakennuksia ja muinaisjäännöksiä? Mitä arvoja näiden ulkopuolelle jäävään kulttuuriympäristöön liittyy? Ja mikä lopulta on kulttuuriympäristön kokonaisuuden ja sen osien suhde? Merkittävä osa erityisesti esihistoriallisista muinaisjäännöksistä sijaitsee metsäalueilla, missä ei yleensä ole nuorempia maatalouskulttuuriin liittyviä kulttuuriympäristöjä tai rakennusperintöä. Arkeologiseen kulttuuriperintöön kohdistuvat uhat ovat tästä syystä usein erilaisia kuin muilla kulttuuriympäristön osa-alueilla. Toisaalta Suomen metsät ovat ihmisen muokkaamia ja siten luettaviksi osaksi nykyistä kulttuuriympäristöä kuten rakennetut ympäristötkin.

Kulttuuriympäristöön suhtaudutaan strategiassa pääasiassa materiaalisena, aineellisena kokonaisuutena, vaikka ”aineettomat” arvotkin mainitaan. Samoin kulttuurimaisema ymmärretään strategiassa vain visuaaliseksi maisemaksi (s. 9), mutta maisemaan kuuluu usein myös muita ulottuvuuksia, kuten ääniä ja tuoksujia. Kulttuuriympäristön vaaliminen, kehittäminen ja hoito ymmärretään niin ikään fyysisiin ominaisuuksiin kohdistuvina toimina. Kulttuuriympäristö ihmisten päivittäisenä elinympäristönä on kuitenkin myös sosiaalisesti ja kulttuurisesti rakentunut prosessi: erilaisten merkitysten ja arvojen antamista, yksilön ja yhteisön identiteettien muodostumista, tunteita, muistoja ja kokemuksia. Muinaisuuden tutkijoiden kannalta on oleellista, että kulttuuriympäristön ymmärretään sisältävän tietoa menneisyydestä. Näitä aineettomia arvoja on ehkä mahdollista tavoittaa nimenomaan kansalaisten osallistumismahdollisuuksia lisäämällä. Se edellyttää kuitenkin kulttuuriympäristön käsitteen laajentamista strategisissa linjauksissa ja toimenpiteissä. Aineellisen ja aineettoman kulttuuriperinnön suhde

kulttuuriympäristössä liittyy keskeisesti myös Unescon aineettoman kulttuuriperinnön yleissopimuksen (2003) toimeenpanoon Suomessa.

Arkeologinen kulttuuriperintö osana kulttuuriympäristöä

Arkeologinen kulttuuriperintö on strategiaesityksessä valitettavassa sivuroolissa kautta linjan. Esimerkiksi kulttuuriympäristöä lukuina esittelevissä osioissa (s. 11, 20) ei ole annettu numeerista tietoa Suomen muinaisjäännöksen määrästä ja ikäjakaumasta. Toisin kuin arkeologista kulttuuriperintöä, muita kulttuuriympäristön osa-alueita käsitellään strategiassa paikoin hyvinkin yksityiskohtaisella tasolla. Konkreettisin arkeologista kulttuuriperintöä koskeva kohta strategiassa ei liity itse kulttuuriperintöön, vaan muinaismuistolakiin ja sen uudistamiseen. Muinaisjäännökset ja arkeologinen kulttuuriperintö määritellään strategiassa synonyymeiksi (s. 9) ja luetaan osaksi kulttuuriympäristöä kulttuurimaiseman ja rakennetun kulttuuriympäristön ohella. Kaikki ”arkeologisoituneet” jäännökset, hylätyt, käytöstä poistuneet ja raunioituneet rakennelmat tai esineet eivät kuitenkaan ole muinaismuistolain suojaamia suojeltuja muinaisjäännöksiä tai toisaalta ainoastaan arkeologian tieteenalan tutkimuskohteita.

Strategian alussa mainitaan, että suomalaiselle rakennusperinnölle ominaista on nuori ikä (s. 8), mutta myöhemmin (s. 19–20) rakennuskannan nuoruus on muuttunut koko kulttuuriympäristöä määrittäväksi piirteeksi. On syytä ottaa huomioon, että Suomen rakennusperintö on vanhimmillaan keskiaikaista, mutta arkeologinen esihistoriallinen kulttuuriperintö kattaa ajan jääkaudenjälkeisestä pioneeriasutuksesta (noin 9000 eaa.) keskiajalle (1150/1300 jaa.). On harhaanjohtavaa painottaa Suomen kulttuuriympäristön nuoruutta ainoastaan rakennuskantamme iän perusteella. Suomessa vuosittain järjestettävät rakennusperintöpäivät on yhteiseurooppalainen tapahtuma, joka muualla Euroopassa kattaa kaiken kulttuuriperinnön (European Heritage Days). Olisi toivottavaa, että Suomessakin tapahtumaa laajennettaisiin yleisemmin kulttuuriympäristöä tai kulttuuriperintöä koskevaksi.

Strategiassa olisi hyvä korostaa Suomen luonnonkehityksen erityispiirteitä ja näiden vaikutusta kulttuuriympäristöön, myös menneisyydessä. Maankohoaminen on vaikuttanut jääkauden jälkeen Suomen asutuskehitykseen voimakkaasti ja luonut Suomeen muusta Euroopasta poikkeavia kulttuuriympäristöjä. Rannikkoalueilla muutos on jatkuvaa, ja tämä vaikutus on suurimmillaan nimenomaan nykyistä rakennuskantaa huomattavasti vanhemmissa kerrostumissa. Esihistoriallinen ihmistoiminta on jättänyt jälkiään laajalle alueelle muinaisten rantojen tuntumaan, millä on maankohoamiseen yhdistettynä kaksi

merkittävää seurausta: 1) Suomessa on sellaisia ”fossiloituneita” muinaismaisemia, joita ei löydy alueilta, joissa ihmistoiminta on pysynyt samalla paikalla vuosituhansia. Tästä hyvinä esimerkkeinä ovat koko Euroopassa ainutlaatuiset kivikautiset asumuspainannekylät ja niihin liittyvät muinaisrantamuodostumat. 2) Monet nykyisistä maatalouden luomista kulttuuriympäristöistä ovat kohonneet merestä vasta holoseenin loppupuolella, minkä vuoksi kulttuuriympäristön vanhin kerrostuma puuttuu näiltä alueilta. Ainoastaan eteläisen Suomen pienten järvien alueella on paikkoja, jotka ovat säilyneet rantaviivoiltaan suhteellisen muuttumattomina kurouduttuaan merestä jääkauden jälkeen.

Arkeologisen kulttuuriperinnön ja kulttuuriympäristön tutkimus

Strategisissa valinnoissa tavoitteena on, että ”Taloudelliset resurssit ovat riittävät ja oikein suunnatut” (s. 15) ja että ”Kulttuuriympäristön koulutus ja tutkimus on laadukasta ja riittävää” (s. 22). Museoviraston rooli kulttuuriympäristöasioissa määrittellään strategiassa keskeiseksi, mikä on ilmiselvästi ristiriidassa viraston alimitoitettun rahoituksen kanssa. Arkeologeja koulutetaan nykyisellään riittävästi, mutta maisteriastetta pitemmälle kouluttautuneiden arkeologien rekrytointi ja työllistyminen alan keskeisimmän valtakunnallisen toimijan, Museoviraston, asiantuntijatehtäviin on lähes olematonta. Yliopistoissa työllistymistilanne ei ole sen parempi. Käytännössä miltei kaikki arkeologian alan akateeminen tutkimus on yksittäisten, apurahalla työskentelevien, itsenäisten tutkijoiden varassa. Jotta kansalaisille olisi tarjolla ajantasaista ja laadukasta tietoa myös kulttuuriympäristön vanhimmasta kerrostumasta, pitäisi strategiassa korostaa perustutkimuksen edistämisen lisäksi soveltavan tutkimuksen merkitystä. Arkeologinen tieto syntyy vasta, kun kaivausaineistot analysoidaan ja työstetään tieteellisesti luotettaviksi tuloksiksi sekä yleistajuisiksi julkaisuiksi: artikkeleiksi, kirjoiksi ja internetiin.

Strategiassa nähdään yliopistot ja tutkimuslaitokset keskeisinä kulttuuriympäristön tutkimustiedon tuottajina ja inventointityö tärkeänä kulttuuriympäristön tietoperustaa luovana toimintana. Esimerkiksi kaavoitusprosessien yhteydessä tehdyt inventoinnit ovat edellytys sille, että muinaisjäännösten olemassaolo huomataan rakennushankkeiden suunnittelun kannalta hyvissä ajoin. Arkeologinen inventointi on perustutkimusta, jota nykyisin tekevät ennen kaikkea Museovirasto, Metsähallitus ja eräät arkeologian alan yksityisyrietykset, mutta vain kulloinkin ilmenevän tarpeen mukaan tietyillä paikoilla ja rajatuilla alueilla. Yliopistoilla tai museoilla ei ole nykyisessä taloustilanteessa mahdollisuuksia systemaattiseen, kaikki kulttuuriympäristöt kattavaan inventointityöhön. Arkeologinen inventointi poikkeaa muista kulttuuriympäristön inventoinneista (maisema-, perinnebiotooppi- tai rakennusinventointi) siinä, että kohteen olemassaolo usein selviää

vasta inventoinnin myötä. Pelkkä tieto muinaisjäännöksen sijainnista ei riitä suojelun ja hallinnon tarpeisiin, vaan se on lähtökohta lisätutkimuksille. Maan tai veden alla sijaitsevan kulttuuriperinnön ominaisuuksista ei saada tarkkaa tietoa ilman arkeologisia kaivauksia ja löytömateriaalin analyysia.

Erilaisten selvitysten tekeminen mainitaan mm. periaatteissa 1, 11, 21, 23, 28. On hyvä, että suunnittelun ja ratkaisujen tueksi hankitaan tietoa, mutta olisi syytä kehittää myös kulttuuriympäristöä kokonaisuutena tarkastelevia tutkimusmenetelmiä ja -tapoja sekä teoreettista keskustelua. Tässä työssä yliopistot ja ammattikorkeakoulut ovat avainasemassa. Kuinka pistemäinen kohdetieto tai erilaisten inventointien ja selvitysten tulokset yhdistetään kulttuuriympäristöä koskevaksi kokoavaksi näkemykseksi? Millaista tietoa ja asiantuntemusta kulttuuriympäristöstä tarvitaan ja miten tietoja kerätään, jotta ne palvelevat kokonaisuutta? Kulttuuriympäristön hoidon, vaalimisen ja suojelun tarkastelu kokonaisuutena edellyttää laajaa kokonaisnäkemystä (s. 18), ja kulttuuriperintö sekä -ympäristöaiheisten opintokokonaisuuksien merkitys onkin kasvamassa.

Kulttuuriympäristöä koskevan tiedon sisältöä, tarkkuutta ja muotoa on oleellista pohtia tiiviissä yhteydessä digitalisoinnin ja tietojärjestelmien kehittämisen kanssa.

Systemaattisesti kerätty, helposti saavutettavassa ja käytettävässä muodossa tallennettu tieto on välttämätöntä alueidenkäytön suunnittelussa, mm. kaavoituksessa.

Vuorovaikutteisuus kaikissa alueidenkäytön suunnittelun vaiheissa (s. 18) edellyttää lisäksi, että kulttuuriympäristön asiantuntijat eivät toimi pelkästään yksittäisten selvitysten ja inventointien tekijöinä, vaan kuuluvat suunnitteleviin työryhmiin koko prosessin ajan.

Valtakunnallisen yhtenäisen tietojärjestelmän, kulttuuriympäristörekisterin, kehittäminen takaisi tutkimustiedon yhtenäisyyden ja saatavuuden, myös avoimen tiedon mukaisin määrittelyin. Avoin käyttöliittymä mahdollistaisi kansalaistenkin osallistumisen kulttuuriympäristöä koskevan tiedon tuottamiseen ja kootun tiedon tehokkaan hyödyntämisen. Paikallisyhteisöillä on runsaasti sellaista tietoa, jota inventointityön tekijät eivät tavoita, ja omaa asuinalueetta koskeva tieto kiinnostaa kansalaisia. Ei ainoastaan kulttuuriympäristö, vaan myös sitä koskeva tieto on voimavara ja resurssi. Julkisten tietoineistojen avaaminen, digitalisointi ja digitaaliset lähteet ovat merkittävässä roolissa kaikessa kulttuuriympäristöön liittyvässä työssä sekä oleellisesti resurssien tehokkaaseen käyttöön ja tuottavuuteen vaikuttava tekijä. Keskitetyksi koottu tieto takaisi sen yhdenmukaisuuden, kattavuuden ja käytettävyyden sekä mahdollistaisi erilaisten toimijoiden ja kansalaisten tarpeiden huomioon ottamisen sovellusten, käyttöliittymien ja rajapintojen avulla.

Kansalaisten osallistaminen ja arvokeskustelu

Strategiassa ilmaistu pyrkimys kansalaisten osallistumisen tukemiseen on erittäin kannatettava, mutta perustelu julkisen hallinnon resurssipulalla (s. 10) supistaa tavoitteen vain taloudelliseksi. Kyseessä on kuitenkin tärkeä kansalaisyhteiskunnan toteutumista ja demokratiaa vahvistava linjaus sekä mahdollisuus syventää ja monipuolistaa kulttuuriympäristön käsitettä.

Vaikka omistajapolitiikka tai kulttuuriympäristön hoidon käytännöt muuttuisivatkin, julkishallinnolta vaaditaan joka tapauksessa resursseja osallistamisen koordinointiin ja ohjaukseen sekä kulttuuriympäristöä koskevan tiedon keräämiseen, säilyttämiseen, jakamiseen, analysointiin ja seurantaan (kulttuuriympäristörekisteri). Hyvälle hallinnolle asetetut tavoitteet edellyttävät vastuujon selkeyttämisen lisäksi hallinnon virkamiesten, asiantuntijoiden sekä kulttuuriympäristöalan instituutioiden roolien, tehtävien ja tarvittavan asiantuntemuksen uudelleen määrittelyä. Arkeologisen kulttuuriperinnön näkökulmasta Museoviraston kulttuuriympäristön suojeluun, tutkimukseen ja hoitoon suunnattujen resurssien turvaaminen on ydinasia.

Strategiassa mainitaan jokaisen ”oikeus hyvään kulttuuriympäristöön ja sen antiin” sekä ”vastuu kulttuuriympäristön arvojen vaalimisesta ja ympäristön hyvästä ylläpidosta”, mutta toisaalta todetaan hyvän kulttuuriympäristön merkitsevän ihmisille eri asioita tai kulttuuriympäristön olevan todiste ”asioista, joita ei haluttaisi muistella” (s. 8). Jää hämäräksi, kuvaako ”hyvä” kulttuuriympäristö strategian määrittelemien tavoitteiden toteutumista vai tilanteen mukaan vaihtuvaa, subjektiivista näkökulmaa. Mikäli strategia tavoittelee implisiittisesti määriteltyä ”hyvää” kulttuuriympäristöä, tarkoittaa se toistaiseksi tarkemmin erittelemättömien arvojen ja merkitysten legitimointia. Jotta jokaisen oikeus omaan, subjektiivisesti ”hyvään” kulttuuriympäristöön kuitenkin toteutuisi, on puolestaan hyväksyttävä arvojen moninaisuus sekä mahdollinen ristiriitaisuus.

Uudenlaisen ekologisen yhteiskuntarakenteen, kansalaisyhteiskuntaan ja kestäväan kehitykseen nojaavan ajattelutavan luominen voi olla ristiriidassa myös perinteisten suojeluarvojen ja -näkemysten kanssa. Asiantuntijoiden rooli keskustelussa ja tietoon perustuvan vallan käyttäjinä muuttuu. Strategiassa tulee ottaa kantaa siihen, kuinka risteäviin näkemyksiin suhtaudutaan ja konfliktit ratkaistaan.

Kansalaisten aito osallistaminen merkitsee, että myös kulttuuriympäristön ”hyvyys” altistetaan keskustelulle ja määritellään kansalaisten kanssa yhteistyössä. Kansalaiset tulisi

nähdä myös tiedon tuottajina, eikä pelkästään passiivisina vastaanottajina. Esimerkki pohtimisen arvoisesta arkeologisesta kulttuuriperinnöstä ovat nuoret ja usein runsaslukuiset jäännökset, kuten viime sotien puolustusvarustukset ja ns. sotaromu. Näiden merkityksistä ja suojelun tavoitteista on syytä keskustella. Toisaalta muinaismuistolailla suojeltujen, ainutlaatuisten ja korvaamattomien muinaisjäännösten merkitys on arkeologian näkökulmasta itsestään selvä. Tätä tieteellistä arvoa ei voi kyseenalaistaa kansalaiskeskustelulla.

On aiheellista korostaa, että yhteistyö kulttuuriympäristöä kehitettäessä tarkoittaa kaikkien vähemmistöjen, ei pelkästään alkuperäiskansojen, huomioon ottamista. Saamelaiset mainitaan strategiassa useita kertoja ja yksi esitetyistä toimenpiteistä liittyy nimenomaan heihin. On tärkeää, että suomalaiset kulttuuriympäristöt kaikkine ajallisine kerroksineen tulisivat tutuiksi ja tärkeiksi mahdollisimman monelle. Samalla eri vähemmistöjen tarpeita kulttuuriympäristöjen kehittämisessä on otettava konkreettisesti huomioon – monikulttuurisuus on ikiaikainen ilmiö ja voimavara.

Museoiden kehittäminen (toimenpide 18.) on varmasti tarpeellista, mutta museot eivät voi korvata kulttuuriympäristössä olevien kohteiden kokemista alkuperäisillä paikoillaan, luonnon ja ihmisen muovaamina kokonaisuuksina. Museoiden tarkoitusta ja tapoja esittää kulttuuriperintöä voisi kehittää suuntaan, joka ei tue pelkästään tiedon vastaanottamista ja oppimista, vaan ihmisten omaehtoista oivallusta, ympäristötietoisuutta sekä aktiivista ja kunnioittavaa suhdetta omaan elinympäristöönsä. Mahdollisuus liikkua luonnossa ja kokea monimuotoisia (kulttuuri)ympäristöjä on tärkeä osa hyvinvointia ja ehdottoman tärkeä kansallinen voimavara. Muinaisjäännöksiin tutustuminen maastossa edellyttää, että saatavilla on ajantasaista tutkimustietoa yleistajuisessa, teknisesti helposti saavutettavassa muodossa. Uusia toimintatapojen ja teknologian hyödyntäminen lisää kulttuurimatkailun mahdollisuuksia: esimerkiksi mobiilisovellukset sopivat myös kulttuuriperintökohteiden esittelyyn.

Kulttuuriympäristön valtakunnallinen tai paikallinen merkittävyys ja arvokkuus (periaate 28.) ovat hyvin abstrakteja, subjektiivisia ja muuttuvia käsitteitä, jotka vaativat määrittelyä ja täsmällisiä kriteereitä ollakseen relevantteja työkaluja. Kyseessä on käytännössä hallinnon tarpeisiin tehty luokittelu, jonka tarkoitusta ja yhteyttä kulttuuriympäristön arvoihin ja tutkimustietoon pitäisi strategiassa avata.

Valtakunnallisiin alueidenkäyttötavoitteisiin liittyvä arkeologista kulttuuriperintöä koskeva inventointi (1985) on vanhentunut, kuten on sen epävirallinen päivityskin (Maiseman muisti, 2001, jota strategiassa ei jostain syystä mainita). Käytössämme ei kuitenkaan ole

eksplisiittisiä ja loogisia kriteereitä, systemaattista järjestelmää ja vakiintuneita toimintatapoja, joiden avulla tämänkaltaista arvottamista olisi mahdollista tehdä. Valtakunnallisesti arvokkaiden kulttuuriympäristöjen tulisi edustaa jonkinlaista kokonaisnäkemyistä erilaisten arvojen 'tihentymistä', eikä ainoastaan virkamieskunnan subjektiivisia mieltymyksiä. Ratkaisu olisi valtakunnallisesti kattava, monenlaista tietoa sisältävä ja myös arvottamistyössä käyttökelpoinen tietojärjestelmä, johon materiaalia toisivat sekä kulttuuriperintöalojen ammattilaiset että kaikki asiasta kiinnostuneet. Tavoiteltu vuorovaikutteisuus ja kansalaisten osallistuminen jäävät sanahelinäksi, mikäli niitä ei tuoda osaksi arvokkaiden kulttuuriympäristöjen määrittelyä.

Yhteenveto

Suomen arkeologinen seura ry. ehdottaa yhteenvetona edellä esitetystä, että kulttuuriympäristöstrategiaesitystä korjataan ja täydennetään seuraavasti:

- Arkeologinen kulttuuriperintö nostetaan strategiassa esiin yhtä merkityksellisenä kulttuuriympäristön elementtinä kuin rakennusperintö ja kulttuurimaisemakin.
- Kulttuuriympäristön ja sen eri elementtien määritelmiä ja suhdetta toisiinsa täsmennetään.
- Arkeologisen tutkimustiedon, sekä perus- että soveltavan tutkimuksen, merkitystä kulttuuriympäristöä koskevan suunnittelun perustana korostetaan. Arkeologisten inventointien lisäksi myös arkeologinen kaivaus mainitaan tärkeänä tiedonsaantimenetelmänä.
- Arkeologiseen kulttuuriperintöön liittyvien kulttuuriympäristöjen erityispiirteet tuodaan esille. Metsät mainitaan näiden vaalimisen kannalta erityisenä ja huomionarvoisena ympäristötyyppinä.
- Muinaismuistolain uudistamisen yhteydessä esitetään arvioitavaksi kulttuuriympäristön kokonaisuutta koskevan puitelain tarve.
- Kansalaisten osallistamista ei perustella vain taloudellisilla seikoilla, vaan aitona mahdollisuutena laajentaa kulttuuriympäristön käsitettä ja vahvistaa sen merkitystä voimavarana yhteiskunnan eri osa-alueilla. Kansalaiset nähdään myös tiedon tuottajina,

eikä pelkästään passiivisina vastaanottajina, esimerkiksi kulttuuriympäristön arvottamisessa.

- Valtakunnallisesti merkittävien kulttuuriympäristöjen inventointien kriteereitä ja merkitystä täsmennetään. Kulttuuriympäristön arvottamista koskeva selvitys- ja tutkimustarve lisätään toimenpiteisiin.
- Lisätään toimenpiteisiin selvitystarpeena kulttuuriympäristön alalla toimivien instituutioiden ja toimijoiden keskinäisten roolien, työnjaon, resurssien sekä tehtävien arviointi ja uudelleen määrittely.
- Lisätään toimenpiteisiin valtakunnallisen kulttuuriympäristörekisterin ylläpito ja kehittäminen avoimen tiedon periaatteiden mukaisena tietojärjestelmänä.
- Toimenpide-ehdotusten perusteita, ryhmittelyä ja muotoilua täsmennetään.

Helsingissä 2.9.2013

Suomen arkeologinen seura ry:n hallituksen puolesta,

FT Teemu Mökkönen, puheenjohtaja

(teemu.mokkonen@helsinki.fi)

FM Johanna Enqvist, hallituksen jäsen

(johanna.enqvist@helsinki.fi)